

Hiztegi proposamena

Aurreko alean, soziolinguistika egin ahal izateko oinarriko hiztegi mailan ditugun gabeziak konpondu beharraz jardun nuen. Kritikaz haratago proposamen bat luzatuko dut kritikagai, kritika hutsean geratzen naizelako kritika ez dakidan. Hona bada zenbait definizio:

Euskal Heritarra: Euskal Herrian jaio edo/eta bertan bizi dena. Erregistro zibil eta Erroldaren arabera erabakitzen den kontzeptua. Hizkuntza eta kultura mailako hautuekin zer ikusirik ez duen kontzeptua.

Euskalduna: euskaraz gutxieneko txukuntasunez jardun dezakeena. Erregistro Zibil eta Erroldarekin zer ikusirik ez duen kontzeptua.

Euskaltzalea: ahal duen guztietan euskaraz jarduteko hautua egiten duena: bere etxean, lagunartean, hedabideak hautatzerakoan, ezezagunei lehen hitza egiterakoan, e.a. Adiera honen arabera, euskalduna ez dena ezin da euskaltzale izan.

Euskararen aldekoa: euskalduna izan gabe euskararen aldeko jarrerak erakusten dituena. Euskararen aldeko festetan parte hartu, euskararen aldeko ekimenak diruz lagundu, seme-alabak euskal eruedetan eskolatu, e.a. Garrantzitsua da hiztegi mailan aurrekotik bereiztea —gaur egun ez bezala—, euskaltzaleen duintasuna zenbait kontraesanetatik babesteko.

Hurrengo kontzeptuak Euskal Herriko ikuspuntu soiletik erabiliko ditugu, bertako euskara eta gaztelania/frantsesa baino aintzat hartzen ez direlarik.

Elebiduna: gizarte elebiduneko bi hizkuntzak ezagutzen dituena gutxienez beste inoren hizkuntz eskubideak ez oztopatzeko adina. Kontzeptu hau hizkuntz eskubideen ikuspuntutik begiratzeari eta «bizikidetzarako oztopo» kontzeptua nabarmentzeari garrantzi handiko deritzot.

Elebakarra: gizarte elebiduneko hizkuntza bakarra ezagutu eta beste hizkuntzako hitzunen hizkuntz eskubideen oztopagarri bihurtzen dena.

Nire ustez sei definizio hauek erabiltzeak zenbait onura ekar diezaguke:

a) Onura nagusia, euskara zabaltzeko oinarrizko eta ardatzeko pertsonaia berria duguna behingoz izendatzea: *euskaltzalea*. Alegia, euskararen iraunbidean ezinbesteko euskaldun elebakarraren tokia eta funtzioa hartu duen hautuzko euskaldun elebidunari izena ematea, eta hori egingen ez duten beste zenbaitengandik bereiztea. Definiziook ontzat emanaz gero, oso garbi ulertzen da zer esan nahi dugun adibidez zera esaten dugunean, «hezkuntza sistema euskalduntzen adina euskaltzaletzen saiatu behar dela».

b) *Euskalduna* hitzak *euskaltzalea* hitzaren aldean duen ahultasuna eta herrentasuna agerian uzten da. Gaur egun «euskaldunak» zenbatzen ditugunean gero eta gehiago ari gara bertan aintzat hartzen euskara guk latina ikasi genuen moduan ikasi duten hainbat eta hainbat erdaltzale. Horiek ere hor daude eta bere funtzioa betetzen dute, baina ezin dira batu sagarrak eta udareak. Hizkuntz politikaren helburuak definitzeko garaian esate baterako oinarri-oinarrizkoa da kontzeptu hauek bereizi eta bereizketa hori aintzat hartuz egitea helburuen inguruko eztabaida.

c) Hizkuntz eskubideen kontzeptua elebidun eta elebakar kontzeptuen definizioetan sartu. Honek garantzi handia eduki dezake «tolerantzia» eta «bizikidetzarako oztopo» ideien inguruan euskalgintzaren ikuspegitik mintzabide berriak lantzen hasteko.

Hortxe geratzen da proposamena eztabaidagai. Ez dakit izenen egokitasunaz adostasunik egongo ote den. Baina kontzeptuoi izena emateko beharra ez dut uste zailantzan jarriko denik.

Zenbait astindu gogoari

Gogoak astintzeko asmotan idatzitako zenbait eztabaidagai aipatuko ditut. Noren gogoia ordea? Batzuetan ira-

kurlearena eta gehienetan gaiaren inguruan erabakimena duenarena. Gai zaharrei ohiko ildoz kanpo bide berrietatik hurbiltzeko saioa izan nahi du.

a) *Arazoarena*. Euskara ongi kudeatu beharreko arazo bat da. Hori ez da nire gogoeta. Hori EAeko agintaritzaren tesia da. Tesi horren arabera hartzen dira hartzen diren erabakiak eta erabakitzen dira erabakitzen diren politikak. Tesi hori dago, inoiz ozenki esaten ez bada ere, EAEn egiten den hizkuntz politikaren oinarrian. Baina nola definitu bestelako hitzez egoera? Hona modu bat: euskara ez da arazoa. Euskaldunak ez gara arazoa. Erdaldun elebakarrak dira arazoa. Erdaldun elebakarrak ongi kudeatu beharreko arazo bat dira. Bizikidetzarako oztopo dira. Elebakartasuna, lehenbailehen desagerrarazi behar dugun arazo sozial bat da.

b) *Konbergentziarena*. Hizkuntz politika egiterakoan errealitate soziolinguistikoa aintzat hartu behar da. Osakidetzeta, Ertzaintza, Administrazioa euskalduntzeko garaian errealitate soziolinguistikoa aintzat hartu behar da. Erabat ados. Baina zer da errealitate soziolinguistikoa aintzat hartzea? Errealitate soziolinguistikoa aintzat hartzeko modu bakarra al dago? Esaera horren bitartez adierazi ohi dena zera da: eskualde batean zenbat eta euskaldun gehiago izan, orduan eta zerbitzu gehiago eman behar dira euskaraz, orduan eta euskaldunago izan behar da Administrazioa. Eta ondorioz alderantzizkoa ere bai, esan esaten ez bada ere: eskualde bat zenbat eta erdaldunago izan, orduan eta zerbitzu gutxiago euskaraz, orduan eta erdaldunago Administrazioa. Hau al da errealitate soziolinguistikoa ulertzeko era bakarra?

Adiera honen razionaltasunak lehen soan eztabaidaezina ematen badu ere aski da apur bat aztertzea zalantzan jartzen hasteko. Razionala da, bai, Administrazioaren beharren eta baliabide kudeaketaren ikuspuntutik. Baina hiritarren ikuspuntutik? Eta hizkuntz eskubideen ikuspuntutik?

Espainiako Erresuma Europako Batasunean sartu zenean, zer esan zuten Bruselako teknikariek Extremadura bisitatu zutenean: hemen auto gutxi dago eta ez dugu au-

tobideak egiten dirurik alferrik xahutuko, ala, hemen auto gutxi dago eskualde pobrea delako, beraz autobideak egingo ditugu eta eskualdea aberastean beteko dira autoz? Bigarrena, noski. Europak konbergentzia politikak hobesten ditu eta diru kopuru izugarriak luzatzen ditu helburu hori iristearren. Hortaz zilegi izango zaigu gutxienez galdera egitea: zergatik ez dira konbergentzia politikak egiten euskarari dagokionez? Ze xuhurkeria da euskaldunak %10 diren lekuetan funtzionario euskaldunak %10 baino ez izatea? Herri edo eskualde horretan ze euskaldun auzartuko da euskaraz egiten udaltzain bati edo funtzionario bati ia denak erdaldunak izango direla arrazoi osoz uste badu?

Extremaduran lau auto ibiltzeko autopistak egiten dirua eskuzabal inbertitu bada zergatik ez da helburu bezala planteatzen administrazio osoa osoki euskalduntzea konbergentziazko ikuspuntu batetik? Agian behar adina gogorik ez dagoelako, baina arren, ez dakigula esan zionala ez denik.

c) *Errespetuarena*. Luzaz aditu dugu errespetuz erdaraz jardun beharrena. Izan ere oraindik ere bada tarteka honelakorik esaten duenik, eta seguru asko askoz gehiago izango lirake hainbeste ez balira men egiten dieten euskaldunak. Euskararena ez den beste zein arlotan entzun daiteke besteak errespetatzen ez dituenarentzat errespetu eskea? Erdaldun elebkarrek ez gaituzte errespetatzen. Zor al diegu errespeturik?

d) *Estatusarena*. Diskurto ofizialetan halako egungotze ahalegina nabaria bada ere, aski da hazka apur bat egitea azpian dirauen betiko mitologia zaharkitua antzemateko. Gizarte irekia gara, multihau eta multibestea, baina euskararen inguruan diskurtsoa prestatzeko garaian arbasoetz oroitzen gara hizketan hasi orduko. Noren arbasoetz, o rdea? Euskara guztiona egiteko, oraindik etnizitatean sobera oinarriturik ditugu diskurtsoak eta eskema mentalak. Eta bide horrek badakigu nora garamatzan: %25 izatera. Bizi irauteko atalasetik zein aldetan ote dago kopuru hori?

Etnizitateak huts egiten duenean zer geratzen zaio hizkuntzari motibagarri? Gauza bat baino ez: estatusa.

Oinarrizko baieztapen hau erabat bazterrean ahazturik utzita dago azken urteotako hizkuntz politikan. Eta ez da harritzekoa gero hizkuntz politikak halako porrot uzaldiak eskaintzea. %70 euskalduna den nire herriko alkatetabertzaletak hitzik ere ez daki euskaraz. Larunbat arratsaldean ETB2k film kitzikagarria erdaraz ematen duen bitartean ETB1ek euskaraz Leganés-Getafe 2. mailako futbola ematen du. %80 euskalduna den herri bateko festetan, ETBkoek jendeari euskaraz esandako guztia erdaraz errepikarazten diote. Ertzaintzari euskaraz eginez gero kalabozozan amai dezakezu. Agintari abertzaleek edozein ekitaldi publikotan euskaraz hitz egiten badute gero berehala itzultzen dizue esandakoa. Ni, Rashid, Rif-eko etorkina, ni Lucía bilbotarra, ni Aitor A, B edo D ereduko ikasle eta guraso erdaldunen semea, zergatik ahaleginduko naiz euskara ikasten, euskara trebatzen, lagunartean euskaraz egiten? Ez al dut ba nahiko lan lehenagotik ere txorakeria horietan denbora alferrik galtzen ibiltzeko? Bertako arbasoen ondorengo horiek hain gutxi estimatzen duten hizkuntza hori ze gustoz ikasi edo hobetsi behar dute Rashidek, Lucíak eta Aitorrek?

Euskararen estatusari erreparatuko ez dion edozein hizkuntz politikak porrot egingo du. Hau honela da eta ez du bueltarik gainera.

Euskararen estatusa landu behar du hizkuntz politikak. Eta estatusak bi zutoin ditu: beharra (hiztunen atxikimendua eta derrigortzeko gaitasunaren araberakoa) eta prestigioa (batik bat hedabideek eta erabilpen sinbolikoek ematen dutena).

Estatusa zaintzeko gaitasun exekutiboak izango dituen organo baten sorrera eragitea lehentasunezko premia da.

e) *Gradualtasuna*. Hizkuntz politika guztietan hitzetik hortzera dabilen kontzeptua hau ere. Hau ere arrazoizkoa eta edonork ulertu eta onesteko modukoa... Baina aldi berean hizkuntzaren estatusan eragina duena, azken honi sekula erreparatzen ez bazaio ere. Lege eta dekretuetan txitean-pitean ageri zaizkigun «arian-arian» horiek, bate-tik praktikan «egonean-egonean» bihurtu ohi dira, «lanean

ari da» eta «lanean dago» bereizten ez dituztenen antzera. Eta honela gertatzen ez denean ere, tartean dabilzanean borondateari zor zaio emaitza, legeak ez baitu «arian-arian» hori mugatzen. Mugatu gabeko eta helburu zehatzak finkatu gabeko gradualtasunak hizkuntzaren estatusaren aurkako eraso kaltegarriak dira eta erabat bazterturik geratu beharko lirateke gure lege-hiztegitik.

f) *Belaunaldiena*. Sarritan entzun dugu Euskal Herria berriro osoki euskalduntzeko belaunaldi bat baino gehiago beharko denarena. Galera ez dela noski belaunaldi bakarrean gertatu eta berreskuraldia ere belaunaldi batez haratago luzatuko dela. Galera eta berreskuratzearen arteko paralelismo honek ez du inolako oinarri zientifikorik baina sozialki ongi ikusia dago. Dena den okerrena zera da, tesi hori plazaratzeak berarekin ekarri ohi duen zehaztugabetasuna: eta zenbat iraun behar ote du berreskuraldiak? Galaldia 2.500 urtez luzatu da gutxi gorabehera. Beste horrenbeste beharko ote ditugu leheneratzeko? Bi belaunaldi, hiru, lau? Ah, horretaz hitz erdirik ez. «Zenbait belaunaldiren» kontu hori gure hizkuntz politikaren lo belarra ez ote den nago.

Ni ados nago diagnostikoarekin, baina ez gero hori aitzakiatzat hartuta nagusitzen diren zenbait usterekin. Esate baterako, zenbait belaunaldiko lana baldin badugu, horrek ez du esan nahi gure belaunaldi honetan ahal den guztia egin behar ez denik, baina tamalez hori da nagusitu den interpretazioa. Eta hor harri handi batekin estropuzko egitera goazi: zenbateraino baldintza dezakegu hurrengo belaunaldiak egingo duena?

Une batez gogoeta egiten badugu gure belaunaldia zenbat urrundu den aurreko belaunaldietako gogo, uste, sineste eta jardunetatik, berehala ohartuko gara argudioaren ahultasunaz. Nork esaten digu guri hurrengo belaunaldia euskaraz gu adina kezkatuko dela? Eta haren ondorengoa? Hurrengo belaunaldien bizkarrak zamatzea ez da ez zilegi ez eta errealista ere. Gure belaunaldiak egin behar du ahalegina, eta ia buruturik utzi, zeren hurrengo belaunaldiek auskalo ze kezka eta bizipoz izango dituzten 50 edo 100 urte barru. Eta gainera, hurrengo belaunaldia

lan honetan sartzeko bide bakarra horixe bera da: ahaleginean hustea. Bestela, euskararen geroa hurrengo belaunaldiaren esku uzten badugu, horixe da hurrengo belaunaldiak ikasiko duena: hurrengo belaunaldiaren esku utzi behar dela.¶